

Ключові слова: технологія, технологічна підготовка, онлайн навчання.

В статье сделана попытка рассмотреть и систематизировать основные пути решения проблем технологической подготовки учеников США в начале третьего тысячелетия.

Ключевые слова: технология, технологическая подготовка, онлайн образование.

In the article the author makes an attempt to examine and systematize the main ways of solving the problems of the pupils' technological training in the USA at the beginning of the third millennium.

Keywords: technology, technological education, online learning.

УДК 372.874.102

Л.В. Кільдерова
м. Київ, Україна

РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ В РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Постановка проблеми. Розвиток творчих здібностей особистості характеризується результатами творчої діяльності. Сутність навчально-пізнавальної та творчої діяльності включає обов'язкову умову врахування індивідуальних особливостей не тільки учня, але й вчителя, що визначається формами, засобами та методами організації навчально-пізнавальної та творчої діяльності учнів, а особливості віку учня (юнацький період) спрямовують практику на реалізацію індивідуального підходу до навчання.

Розвиток творчих здібностей особистості можна розуміти і так: які відбуваються внутрішні зміни в суб'єкті (розвиток індивідуальних особливостей людини, її можливостей). Це твердження важливе для дидактики, оскільки в процесі навчання повинні відбуватися зміни в самому учневі, вдосконалення його особистості, реалізація його внутрішніх сил і потенціалу.

Якщо декілька суб'єктів включено в одну діяльність, то вона набуває характеру взаємодії людей. Будь-яка взаємодія людей здійснюється як обмін індивідуальною діяльністю. А обмін індивідуальною діяльністю взагалі має місце тоді, коли діяльність будь-якого з суб'єктів, що беруть у ній участь, має позитивну або негативну умову для діяльності решти суб'єктів, що беруть у ній участь, і може мати вплив на останню.

Обмін діяльністю допускає включення інтересів суб'єктів цієї діяльності. Між інтересами суб'єктів утворюються різноманітні зв'язки та відносини. Взаємозалежність інтересів, з позиції діяльнісного підходу, пояснюється збігом в об'єктів цих інтересів, коли через кожен елемент діяльності та інтереси одного з учасників стають залежними від інтересів іншого.

З метою конкретизації визначення процесу навчання і взаємодії в діяльності – викладання та навчання, необхідно осмислити джерело руху процесу навчання. Відомо, що ним є суперечність між досягнутим учнем рівнем самореалізації та можливостями педагогічного впливу по відношенню до зростаючої потреби учня в самореалізації, збагачення соціально-ціннісним змістом та новими способами діяльності. Вказана суперечність процесу навчання є конкретизацією такого її трактування, що існує в педагогічній літературі, як суперечність між стандартизацією досвіду, що передається, та індивідуальним шляхом його засвоєння. Механізмом процесу навчання тут вважається цілеспрямована взаємодія його суб'єктів у послідовній зміні вирішення задач і досягнення кінцевої мети.

Закон діалектичної суперечності говорить, що наявність суперечностей не є достатньою умовою для розвитку та вдосконалення особистісних можливостей. Протиріччя між викладанням і навчанням повинні бути враховані й вирішуватися відповідно до умов навчальної ситуації – і лише тоді розвиток суб'єктів навчання стає можливим.

Врахування суб'єктивних позицій учителя та учня в навчально-пізнавальній діяльності дозволяє розглядати доцільність застосування індивідуального підходу до навчання, а також говорити про його творчий характер.

Мета та завдання. Враховуючи вищесказане постає необхідність у визначенні ролі та особливостей застосування індивідуального підходу в навчально-пізнавальній діяльності з метою врахування індивідуальних особливостей школярів і створення оптимальних умов для розвитку творчих здібностей учнів старшої школи.

Поняття «особистісно-зорієнтований підхід» стосовно освітнього процесу, виникло в педагогічній лексиці в результаті перекладу з англійської «person-centered» (особистісно-центроване), що стосується гуманістичної психології та педагогіки (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). Особистісно-зорієнтований (індивідуальний) підхід у рамках гуманістичної психології та педагогіки офіційно був визначений у 60-ті роки в США у відповідь на численні суспільні, економічні кризи, що викликали відчуження людей, їх крайню духовно-соціальну неоднорідність.

Поява в педагогічному просторі особистісно-зорієнтованого підходу означала відмову від ідей біхевіоризму, які проголошували директивність і маніпулятивність, що спрямовувало педагогічну теорію на відмову від досліджень суб'єктивних переживань, ціннісних орієнтацій, сенсу існування, особливостей суб'єктивного осмислення свого буття й переносило увагу на розробку технологій.

Підхід до учня як до особистості, як показує практика, в процесі навчання сприяє самовираженню його індивідуальності.

Гуманістичні погляди на природу учня дозволяють виділити на основі аналізу психолого-педагогічної літератури [1; 4; 5; 7; 8; 10; 11 та ін.] загальні положення для розуміння особистісно-зорієнтованого (індивідуального) підходу до навчання, що визначається не тільки постановкою мети навчання, але й відповідністю форм, методів, засобів навчання, змісту освіти щодо індивідуальності та неповторності природи особистості.

Поява поняття «персоніфікований підхід у навчанні» в педагогіці бере початок з філософії – персоналізм (лат. *persona* – особистість). «Відмінною рисою персоналізму є визнання «особистості» первинною реальністю і вищою духовною цінністю...» [12]. Тому немає необхідності використовувати паралельно поняття «особистісно-зорієнтований підхід» і «персоніфікований підхід».

Віковий підхід у навчанні розглядається для урахування і використання закономірностей розвитку особистості (фізіологічних, психологічних, соціальних), а також урахування соціально-педагогічних особливостей груп учнів, зумовлених їх віковим складом. Призначення вікового підходу є конкретизацією особистісно-зорієнтованого, індивідуального підходів в організації навчання.

Питання вікової періодизації дуже складне. Чи несе фізичний розвиток організму учня психічні, соціальні зміни? Наскільки однозначні, індивідуальні ці зміни? Тут доречно сказати про критерії вікової періодизації (біологічні ознаки, соціокультурні або соціально-педагогічні), про вплив конкретних історичних особливостей на учня, про суб'єктивне сприйняття часу, про вікові межі того чи іншого віку, про вікові особливості та індивідуальні відмінності учнів даного віку та ін. Вік людини, як відзначає Н. Лейтес [5], – це взаємопроникнення природного та історичного, біологічного, психологічного, соціального впливів. Я. Пономарьов [8] стверджує, що пік творчого розвитку досягається до 12 років (не можна змішувати з творчою продуктивністю, яка досягається набагато пізніше). І. Кон [4] вважає, що піку творчого потенціалу сприяє криза віку. З іншого боку, вибір віку визначений «важким періодом» як для вчителя, так і для учня. І, нарешті, виникає самосвідомість учня, його інтерес до себе, самооцінка, що вимагають більшою мірою відношення до підлітка як до рівноправної особистості в процесі навчально-пізнавальної та творчої діяльності.

Основним психологічним процесом, за твердженням І. Кона [4], що актуалізується в підлітковому та юнацькому віці й залежить від фізичного розвитку, є розвиток самосвідомості, центральними компонентами якої вважаються особистісна ідентифікація, самооцінка, самоповага.

Отже, емоційна збуджуваність школярів підліткового віку, розвиток і ствердження самосвідомості та самоповаги у юнаків і дівчат – це утворення особистісних якостей, вагомих

для творчості, що визначають важливість реалізації підходів до навчання, заснованих на задачах з розвитку учня (особистісний, персоніфікований, віковий, диференційований, індивідуальний підхід).

Індивідуальний підхід у вихованні, на думку І. Кона [4] (що має відношення і до навчання, внаслідок того, що навчання є підсистемою процесу виховання), – це «не просто врахування індивідуальних особливостей учнів, що відрізняють їх один від одного, – це, перш за все, завжди і у всьому – послідовне ставлення до учня як до особистості, як до відповідального суб'єкта діяльності».

Також, важливим є те, що індивідуальний підхід допускає бачення вчителем унікальної особистості в кожному учні, а також послідовне досягнення того, щоб кожен учень бачив особистість у самому собі і, нарешті, вчитель прагне до того, щоб кожна дитина бачила особистість у будь-якій людині зі свого оточення.

Такі думки знаходять підтвердження в педагогічній енциклопедії [2], де індивідуальний підхід пов'язується з послідовним ставленням педагога до вихованця як до особистості, як до самостійного відповідального суб'єкта, а також у роботах М. Дуранова [1], М. Кларіна [3], що розглядають особистісний (індивідуальний) підхід конкретно до навчання. Так, М. Кларін пов'язує з особистісно-зорієнтованим підходом орієнтацію навчання на актуальні освітні потреби особистості в процесі її конструктивного саморозвитку, самовизначення, самореалізації. М. Дуранов, посилаючись на власні дослідження, вказує, що, якщо навчання побудоване на особистісних цінностях учня, то воно більш ефективне.

Навчання в педагогічному сенсі, як вказує І. Лернер – форма людської діяльності, яка виступає як засіб передачі і засвоєння соціального досвіду [6].

Аналізуючи індивідуальну діяльність, болгарський учений Л. Ніколов [7] виділив три взаємопов'язані рівні: можливості людини – предмет – продукт; мета – засіб – результат; інтерес – реалізація – результат. Де мета – це ідеальний образ результату, психологічно сприймається як досконалий образ, як бажання, намір суб'єкта, саме те, чого потрібно досягти. Засіб – цілісний процес вироблення, за допомогою якого здійснюється перехід від мети до реального результату. Зазвичай «результат» ототожнюється з «продуктом». Об'єкт мети (результат) не обов'язково може бути продуктом (зміна предмету, або отримання за допомогою зміни нових предметів).

Індивідуальний підхід у педагогіці забезпечує реалізацію можливості враховувати індивідуальні особливості учнів при певній організації навчально-пізнавальної діяльності. І. Унт [11] відзначає: «Індивідуальний підхід як важливий принцип педагогіки полягає в управлінні розвитком людини, заснованому на глибокому знанні рис його особистості й умов життя. Педагогіка індивідуального підходу має на увазі не пристосування цілей та основного змісту до окремого школяра, а пристосування форм і методів педагогічної діяльності до індивідуальних особливостей учня з тим, щоб забезпечити запроєктований рівень розвитку особистості». Також цінним для педагогічної практики є погляд Е. Рабунського, який вважає, що індивідуальний підхід має на меті не тільки пристосування методів і форм навчальної роботи до індивідуальних особливостей школярів, але й «часткова, тимчасова зміна окремих сторін змісту навчання».

Індивідуальний підхід в організації навчально-пізнавальної діяльності учнів розглядається різними авторами по-різному: одні вважають його дидактичним принципом [9; 11], інші – формою організації навчальної діяльності [2] або методом навчання і виховання.

Грунтуючись на розумінні визначення принципу навчання (положення, які лежать в основі навчання і визначають всі його сторони: зміст, методи, форми організації) зрозуміло, що індивідуальний підхід як принцип визначає і методи, і форми, і способи, мета яких забезпечити всьому класу досягнення освітніх завдань.

Принцип індивідуального підходу в дидактиці враховує такі особливості учнів, які впливають на їхню навчальну діяльність, і від яких залежать результати навчання.

Гуманне ставлення до учня сприяє прийняттю ним соціальних норм, правил, одночасно з цим, учень починає обдумувати, аналізувати власний світ і зіставляти його з вимогами

зовнішнього середовища. При цьому формується власна позиція, тобто відбувається становлення індивідуальності. Чим багатше соціальне середовище, чим воно гуманніше, тим більше існує можливостей для розвитку індивідуальності.

Розглядаючи загальну характеристику індивідуального та особистісного підходів, стає зрозумілим, що не можна ці підходи протиставляти одне одному. Якщо особистісний підхід «зосереджує свою увагу» на належному «рівні» свідомості людини (пізнавальні цінності, потреби та ін.), також на побудові процесу навчання, що сприяє формуванню даного рівня, наприклад, формуванню пізнавальних цінностей учня і його вміння орієнтуватися в них з опорою на сучасні уявлення про особистість людини, то мета індивідуального підходу – конкретизувати загальний механізм навчання, виділивши особистісним підходом через «наповнення» конкретним змістом таких категорій, як «актуальний рівень розвитку», «зона найближчого розвитку», «навчання», «знання» та ін. Існують такі спільні риси двох названих підходів, які навряд чи варто заперечувати – це розкриття найкращих сторін, «розквіт» індивідуальності учня в навчально-пізнавальній діяльності при гуманному ставленні до нього як до суб'єкта діяльності, як до особистості. Майстерність учителя тут полягає в тому, наскільки вдало підібрані засоби, методи, форми для індивідуалізації навчання, а також стиль спілкування, а результат простежується в ступені розвитку творчих здібностей школярів.

Реалізація індивідуального підходу в навчанні розглядається як індивідуалізація навчання. Так у педагогічній енциклопедії [2] індивідуалізація навчання трактується як організація навчального процесу, де вибір форм, прийомів, методів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання.

Керівним для реалізації індивідуального підходу до навчання є ступінь досягнення мети навчання (загальноприйняту сукупність утворюють такі освітні цілі як навчальна, розвивальна, виховна), де на перший план виходить розвиток творчих здібностей учня, що визначає важливість формування знань, умінь, навиків учнів (навчальна мета), а також формування самостійності в пізнавальній діяльності, комунікабельності у стосунках, свідомості в надбанні знань (виховна мета) та виявлення вищезазначеного в оригінальних, творчих діях.

Реалізація індивідуального підходу на різних етапах уроку (вивчення нового матеріалу, застосування знань і формування вмінь [2], закріплення знань та ін.), на наш погляд, має своє індивідуальне вирішення (залежить від змісту предмету та інших чинників, які спрямовують це завдання в методику викладання різних предметів), що дозволяє обмежитися лише загальними положеннями, якими вчитель може керуватися. Це і виявлення індивідуальних особливостей школярів, що визначають успішність навчання, і визначення переліку питань, які можуть розв'язати всі учні, а також знаходження оптимального об'єму часу, за який кожна типологічна група учнів може засвоїти даний об'єм знань, і визначення завдань для різнорівневого підходу (ступені складності та способи виконання), що враховують індивідуальні особливості учнів.

Індивідуальний підхід у навчанні дозволяє розглядати логіку навчання як результат взаємодії логіки розвитку учня і логіки розвитку навчального предмету, причому остання знаходиться в підпорядкуванні першій. Проведений теоретичний аналіз дає підстави для твердження, що розгляд навчально-пізнавальної діяльності, як процесу міжсуб'єктного обміну діяльністю, врахування суб'єктивних позицій учителя та учня, дозволяє виявити в якості одного з основних протиріч в навчанні – між досягнутим рівнем самореалізації та можливостями вчителя з «підвищення» мотиваційної сфери учня в самореалізації за рахунок збагачення її соціально-ціннісним змістом (знання, вміння, навиків) й новими способами діяльності. Дане протиріччя (за умови позитивного вирішення) веде до розвитку творчих здібностей учня та розвитку творчості вчителя.

Висновки. Важливість реалізації індивідуального підходу в навчально-пізнавальній діяльності визначається тим, що вчитель навчає всіх учнів через форми, методи, способи навчання, завдання різного ступеня складності, що потребують у їх вирішенні різного стилю мислення, і тим самим створює сприятливі умови для розвитку кожного учня.

Будуючи стосунки з учнем як із рівноправним учасником навчально-пізнавальної діяльності, учитель сприяє якнайповнішому виявленню, розвитку і вдосконаленню його індивідуальних і творчих здібностей.

Література:

1. Дуранов М.Е. Личность: воспитание и ее развитие. – МГПИ, 1995. – 90 с.
2. Енциклопедія освіти/Акад. пед. наук України, відповід. ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. С. 946.
3. Кларин М.В. Личностная ориентация в непрерывном образовании // Педагогика, 1996. - №2. С. 14-21.
4. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 225 с.
5. Лейтес Н.С. Соотношение возрастного и индивидуального в способностях школьников // Вопросы психологии. – 1985. №1. – С. 9-19.
6. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. – М.: Знание, 1980. – 96 с.
7. Николов Л. Структуры человеческой деятельности; Пер. с болг. – М.: Прогресс, 1984. – 176 с.
8. Пономарев Я.А. Психология творчества. – М.: Наука, 1976. – 303 с.
9. Рабунский Е.С. Индивидуальный подход в процессе обучения школьников. На основе анализа их самостоятельной учебной деятельности. – М.: Педагогика, 1975 – 184 с.
10. Социальная психология личности в вопросах и ответах: Учеб. пособие / Под ред. проф. В.А. Лабунской. – М.: Гардарики, 1999. – 397 с.
11. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. – М.: Педагогика, 1990. – 192 с.
12. Философский словарь / Под ред И.Т.Фролова. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с. 339.

У статті розглянуто роль та особливості індивідуального підходу в навчально-пізнавальній діяльності з метою урахування індивідуальних особливостей школярів та створення оптимальних умов для розвитку творчих здібностей учнів старшої школи, а також коротко розглядаються питання вікової періодизації як визначальної складової в можливості застосування комплексу особистісно-зорієнтованих підходів (індивідуального, як персоніфікованого та індивідуального, як диференціації з урахуванням особистісних можливостей учнів), а також діяльнісний підхід, індивідуальну діяльність як передумову до творчої діяльності.

Ключові слова: індивідуальний підхід, особистісно-зорієнтований підхід, індивідуальна діяльність, індивідуальні особливості особистості, вікові особливості учнів, педагогічні прийоми.

В статье рассмотрены роль и особенности индивидуального подхода в учебно-познавательной деятельности с целью учета индивидуальных особенностей школьников и создания оптимальных условий для развития творческих способностей учеников старшей школы, а также кратко рассматриваются вопросы возрастной периодизации как определяющей составляющей в возможности применения комплекса личностно-ориентированных подходов (индивидуального, как персонифицированного и индивидуального, как дифференциации с учетом личностных возможностей учеников), а также индивидуальную деятельность, как предпосылки к творческой деятельности.

Ключевые слова: индивидуальный подход, личностно-ориентированный подход, индивидуальная деятельность, индивидуальные особенности личности, возрастные особенности учеников, педагогические приёмы.

The role and features of individual approach to educational-cognitive activity of high school's students with the purpose of creation an optimal conditions for their creative abilities development are considered in the article. As well briefly opened the questions of age-related periodization as the main component of opportunity enforcement and a complex of self-oriented approaches (individualize, personify, differentiate, considerate personal abilities of students), and also the individual activity, as a precondition to creative activity.

Keywords: individual approach, personality-oriented approach, individual activity, individual features of personality, age-dependent features of students, pedagogical receptions.